

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

**ФИЛОЛОШКИ ЧИТАЊА:
ЈАЗИКОТ И СТИЛОТ
НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ**

Скопје, 2024

Издавач:
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

За издавачот: проф. д-р Владимир Мартиновски, декан

Уредници:
проф. д-р Димитар Пандев
доц. д-р Бобан Карапејовски

Меѓународен редакциски одбор:
проф. д-р Димитар Пандев, претседател
проф. д-р Станислава-Сташа Тофоска
проф. д-р Гордана Алексова
проф. д-р Елена Верижникова (Русија)
проф. д-р Макеј Кавка (Полска)
проф. д-р Станислав Станковиќ (Србија)
доц. д-р Бобан Карапејовски
доц. д-р Бојан Петревски

Јазична редакција:
проф. д-р Димитар Пандев
доц. д-р Бобан Карапејовски
ас. м-р Марија Пандева

Техничко уредување:
доц. д-р Бобан Карапејовски

Бојан Петревски

ДЕПИКТИВИТЕ ВО ВРСКА СО АКУЗАТИВНИОТ АРГУМЕНТ ВО ПОЕЗИЈАТА НА КОНЕСКИ

Апстракт: Депиктивите изразуваат привремени карактеристики, актуелни во интервалот на настанот, од кои не зависи идентификацијата/квалификацијата на референтот. Во трудот се анализираат депиктивите во поезијата на Конески што се однесуваат на акузативниот аргумент. Притоа, се разгледуваат неколку прашања: какви карактеристики изразуваат, со какви глаголи се комбинираат, на какви референти се однесуваат и со какви елементи се претставени. Се покажува дека депиктивите во врска со акузативниот аргумент во поезијата на Конески најчесто се однесуваат на физички состојби, се комбинираат со глаголи на визуелна перцепција, претставени се со глаголски придавки и се однесуваат на идентификувани референти.

Клучни зборови и изрази: депиктив, привремена карактеристика, предикат, акузативен аргумент, референт

Воведни белешки

„Кога се работи воопшто за јазикот на еден поетски текст, ние можеме да замислиме таква ситуација што тој да се разликува од јазикот на комуникацијата само по специјалното подредување на елементите, а не и по наборот на некои други посебни јазични својства“ (Конески 1971: 5).

Депиктивите му припишуваат на референтот дополнителна и привремена карактеристика, актуелна во интервалот на настанот¹. Општо земено, тие може да се парафразираат како ‘тој го прави тоа, при што е таков’ (‘додека го прави тоа, тој е таков’), каде што *до прави тоа* се однесува на настанот се однесува на настанот на примарната предикација, *таков* – на карактеристиката паралелна со него, а *тој* – на нејзиниот носител. Депиктивите, кои се дел од реченичната структура, се разликуваат од модификаторите, кои се дел од именската синтагма и ја условуваат идентификацијата или квалификацијата на референтот.

¹ Како што посочува Роста (Rosta 2008), автор на терминот *дейиктив*/*дейиктивен секундарен предикат* е Халидеј (Halliday 1967).

Како што посочуваат Химелман и Шулиц-Бернт (Himmelman and Schultze-Berndt 2004), во речениците со депиктивни предикати има два предикативни конституента што не оформуваат сложен предикат (сп. Himmelman and Schultze-Berndt 2005). Тоа го илустрираат со низа примери, од типот на (1), каде што како депиктив функционира придавката *луш*.

- (1) *George left the party angry.*
'Џорџ ја напуштил забавата луш.'

Притоа, воспоставуваат седум критериуми за определување на речениците со депиктивни секундарни предикати:

- содржат два предикативни елемента, главниот и депиктивниот, при што состојбата на нештата изразена со депиктивниот е во временската рамка на настанот на главниот;
- депиктивниот предикат е нужно во врска со својот носител – еден од учесниците во настанот на главниот предикат, што обично се интерпретира како предикативна релација;
- депиктивниот предикат е барем делумно независен од главниот и не оформува сложен или перифрастичен предикат со него;
- депиктивниот предикат е факултативен, т. е. не е аргумент на главниот;
- депиктивниот предикат не оформува именска синтагма со својот носител, т. е. не функционира како негов модификатор;
- депиктивниот предикат е нефинитен (немаркиран во поглед на категориите време и начин);
- депиктивниот предикат е дел од иста прозодиска единица со главниот².

Ноели (Noailly 1999: 115–117) го употребува во таа смисла терминот *инциденшен атрибут* (*attribut accidentel*), при што придавките во таа функција ги разгледува како „атрибутивно проширување“ (*élargissement attributif*), а глаголите со кои се употребени – како „окационално атрибутивни“. Гусе и Кифер (Gouesse et Kiefer 2012), пак, под *секундарна предикација* (од која е дел и депиктивната) ја подразбираат факултативната модификација на еден од аргументите на глаголот – субјектниот или акузативниот.

Ригел и др. (Riegel et al. 2014: 422) ја разгледуваат секундарната предикација во рамките на атрибутот на субјектот, исто така како „атрибутивно проширување“. Тие (Riegel et al. 2014: 431–432) посочуваат и дека голем број транзитивни глаголи оставаат простор за проширување со предикативен елемент што се однесува на именската синтагма во акузативна функција. Тоа го илустрираат, меѓу другите, со примерот (2), во кој придавката *искинала* е еднозначно депиктивна, и ја карактеризираат како состојба на објектот во дадена околност.

- (2) *Il m'a rendu le livre tout déchiré.*
'Тој ми ја враќа книгата искинала.'

² Комбет (Combettes 1998) го релативизира последниот критериум, па ги разгледува и конструкциите неинтегрирани во прозодиската структура.

Такви примери, ексцерпирани од книжевни текстови, посочува и Конески (1953) во статијата за глаголската придавка, за која забележува дека, освен со *сум*, се јавува и со други глаголи (3)–(6). Конески (2004: 445) се осврнува на тие случаи и во Граматиката, каде што посочува: „Често пати глаголската придавка се јавува во служба што ја доближува до глаголскиот прилог, означувајќи едновременост, паралелност со главното дејство, и така заменувајќи различни видови подредени реченици.“³

- (3) – *џо завари Коцеџа веќе глабоко за'ркан.*
- (4) – *ја сонува Анџиџа засџананџа на џаџџеџо кое води во дуќанчеџо, облечена во невесџински алиџџа и клекнаџа кај џо моли да ја сџаси.*
- (5) – *ако џе најди избеџан џреку џриџе џланиџе, нема џџо да џи чини.*
- (6) *Уџџе неизлезени од џорџа надвор, и ваџџа.*

Анализа на депиктивите во врска со акузативниот аргумент во поезијата на Конески

Клучно прашање во овој труд е како им припишува Конески во поезијата карактеристики актуелни во интервалот на настанот на акузативните референти. Како примери за почетна илустрација може да послужат стиховите од *Песна за маслинкиџе* (7) и *Љубов* (8). Во првиот случај секвенцијата *над вода молкум наведени* функционира како модификатор, чие значење е ‘општината ги исече тие маслинки што беа над вода молкум наведени’, со импликација *маслинкиџе беа во џаќва џоложба и џреџходно, а не само кога џи исекоа*. Во вториот случај секвенцијата *џврџџо џреџрабена* функционира како депиктив, чие значење е ‘така те понесов, при што беше џврсто преграбена’.

- (7) *Си џече рекаџа – / никому не му е жал / дека оџџџинаџа џи исече маслинкиџе / над вода молкум наведени. (БК1, 80)*
- (8) *Како развласџен или оџожарен / кој џраба џџо му џагнало џод рака / да носи, / џака џе џонесов џврџџо џреџрабена, / а не знам заџраво, / во избеџуменосџ, / каква си сеџа / и дури џџо си. (БК2, 163)*

Од аспект на карактеристиките што ги изразуваат, депиктивните конструкции во врска со акузативниот референт во поезијата на Конески, подредени од најчестите кон најретките, се однесуваат на:

– физички состојби (9)–(11);

- (9) *Науџро секиден минам / каде џџо домоџ се суга – / очиве слаџко се шираџ / џораснаџ шџом ќе џо видам. (‘ќе го видам домот, при што ќе биде пораснат’) („Утро“) (БК1, 54)*

³ Слични примери посочува и Минова-Гуркова (2000: 221): *Ја оџаџи девојкаџа замислена; Кога слеџовме во дворџџ, џо видовме, скрџено, дрвџеџо џџо џо засаџивме минаџаџа џодина.*

- (10) *Со̀голен сосем, до живо, т̃е граба мрачна̀та с̃и́хија, / и како лис̃и̃ т̃е носи, и како мивка т̃е га̀зи, / и с̃и́рав, с̃и́рав, с̃и́рав по̀лазува по̀следна жилка, / по̀ коски лази.* ('те граба мрачната стихија, при што си соголен сосем, до живо') („Дојрански ветришта“) (БК2, 42)
- (11) *Како развлас̃и̃ен или о̀пожарен / кој граба ш̃и̃о му по̀гнало по̀д рака / да носи, / така т̃е по̀несов ц̃ерс̃и̃о по̀реграбена, / а не знам за̀право, / во избе́зуме́нос̃и̃, / каква си се́га / и дури ш̃и̃о си.* ('така те понесов, при што беше цврсто преграбена') („Љубов“) (БК2, 163)

– физиолошки состојби (12), (13);

- (12) *Се по̀и̃и в ср̃це т̃еши́кото камен, / и гледа ма̀јка нов, чу́ден крај, / и жив̃ го гледа сина си по̀таму / како во соно̀и̃ ш̃и̃о си го по̀ај.* ('го гледа сина си таму, при што е жив') („Сончева колона“) (БК1, 49)
- (13) *И по̀и̃ се жу́биш̃и̃ п̃ечална, заш̃и̃о / у́гасна љубов во кр̃еав све̃и̃. / На-у̀иро бо́лен од сон ме буди / гарванско ја́то во с̃и́рвен ле̃и̃.* ('ме буди од сон гарванско јато во стрвен лет, при што сум болен') („Молитва“) (БК1, 74)

– духовни карактеристики, ментални и емоционални состојби (14)–

- (14) *О с̃и́и̃и се по̀и̃и го̀ре, / по̀и̃и ш̃и̃о ме роди бележан ме́ѓу с̃и́и̃е / и ш̃и̃о ме дари по̀сле ва́ков дар.* ('ме роди, при што бев бележан меѓу сите') („Одземање на силата“) (БК1, 301)
- (15) *Тој вик беше еден врвен по̀ро̀глас / од се̃и̃а вр̃с̃и̃и̃ на̀ша, ш̃и̃о по̀редо̀-реден го по̀рати, / и кој го разбра́л се́когаш̃ к̃е се по̀раша / во живо̀ш̃и̃и̃и̃ со ш̃и̃о да вра̃и̃и̃.* ('го прати, при што беше предодреден') („Срцето на Борка Талески“) (БК2, 41)
- (16) *Толку с̃и́ари и млади гледам околу / го̀и̃ови да го земат по̀варо̀и̃ на себе, / без кимка, без надокна́да, / само за да ми по̀мог̃на̃и̃.* ('толку млади и стари гледам околу, при што се готови да го земат товарот на себе') („Помош“) (БК2, 96)

– подреденост во низа (17), (18);

- (17) *Го ви́де по̀аа во зори рани / по̀ горски ср̃и̃, / од с̃и́и̃е по̀рв, / колона кај ш̃и̃о од по̀ри̃и̃изани / до̀с̃и̃и̃га ви́и̃ен по̀ланински врв...* ('го виде таа во зори рани по горски срт, при што беше прв') („Сончева колона“) (БК1, 49)
- (18) *И по̀рвото̃ сум јас ш̃и̃о сакам / очи во очи да т̃е сре̃и̃ам. / И по̀рв ме жи́жна по̀воја́та ма́ка / за т̃ебе бли́зок, жив да т̃е се̃и̃ам.* ('ме жижна твојата мака, при што бев прв') („Средба со Жинзифов“) (БК1, 139)

– животни фази (19), (20);

- (19) *Низ дим и ѝламен сив сокол леѝа / без леки крилје да жижиње смад, / ни куришум свирнаѝ од злоба клеѝа / до сѝиѝна неѝо во ѝолетѝ млад.* ('го стигна него, при што беше во полет млад') („Сказната на стариот мајстор“) (БК1, 29)
- (20) *Мое сѝрумиче, / ѝѝи до ѝречека со ѝпрејерлива мисла / овој човек / ѝѝѝо зачекорил кон сѝаросѝа.* ('го пречека овој човек, при што тој веќе беше зачекорен кон староста') („Струмиче“) (БК1, 225)

– целосна опфатеност на референтот од настанот (21);

- (21) *Коѝа до изѝледав и до оженив, / и реков радосѝи да сѝѝам – / не само реѝенце ѝѝѝо не му даде, / нему барем, / ами и неѝо ми до зеде, / ѝред-време, / ме урна сѝѝа.* ('ме урна, при што ме опфати сета') („Житие на Таса Бојаноска“) (БК1, 278)

Во поезијата на Конески депиктивите најчесто се комбинираат со глаголи на визуелна перцепција – *ѝледа* и *види*. Општата парафраза на тие случаи е: 'субјектот го затекува визуелно објектот во некаква состојба' (22), (23).

- (22) *Се ѝѝѝи в срце ѝешкиѝѝ камен, / и ѝледа мајка нов, чуден крај, / и жив до ѝледа сина си ѝѝаму / како во соноѝѝ ѝѝѝо си до ѝѝај.* („Сончева колона“) (БК1, 49)
- (23) *Но ако в очи маѝла ѝ ѝагна, / со срце мајка до ѝозна сѝѝраѝна / до виде мрѝѝов сина си млад.* (БК1, 48) („Сончева колона“) (БК1, 48)

Освен нив, се јавуваат и следниве глаголи, комбинирани со депиктивите приложени во парафразите:

- *ѝѝѝави* ('субјектот го остава објектот, при што објектот е сам');
- *исече* ('субјектот го исекува објектот, при што објектот е наведен');
- *ѝонесе* ('субјектот го понесува објектот, при што објектот е преграбен');
- *буди* ('субјектот го буди објектот, при што објектот е болен');
- *зѝѝознае* ('субјектот го запознава објектот, при што објектот е гол');
- *ѝраба* ('субјектот го граба објектот, при што објектот е соголен');
- *најде* ('субјектот го наоѓа објектот, при што објектот е мртов');
- *клука* ('субјектот го клука објектот, при што објектот е устремен');
- *роди* ('субјектот го раѓа објектот, при што објектот е бележан');
- *ѝраѝѝи* ('субјектот го праќа објектот некаде, при што објектот е предодреден');
- *ѝречека* ('субјектот го пречекува објектот, при што објектот е стар');
- *сѝѝѝне* ('субјектот го стигнува објектот, при што објектот е млад');
- *жижиње* (субјектот го жижнува објектот, при што објектот е млад');
- *ѝречека* ('субјектот го пречекува објектот, при што објектот оди некаде');
- *урне* ('субјектот го урива објектот, при што објектот е целосно опфатен од уривањето').

Во поезијата на Конески депиктивите во врска со акузативниот аргумент се јавуваат во неколку структурни разновидности:

– како глаголки придавки (21);

- (21) *Наушро секиден минам / каде шшо домош се сџа – / очиве слашко се шираш / шораснаш шшом ќе го видам.* („Утро“) (БК1, 54)

– како квалификативни придавки (22);

- (22) *Сше минале, од љубов жладни, саме. / И една смршша ве зайозна жолш, / аскеши шреки – Гоце, Пере, Даме.* („Девсшвеници“) (БК1, 211)

– како предлошки синтагми (23).

- (23) *Кожа ќе го видево оддалеку / во бела кошула на нашаша нива, / ми се чинеше бел бајрак се вие над нашаша нива, / со нешо шолешо ми сша-нуваше убаво.* („Пред годишнината на татковата смрт“) (БК1, 224)

За одбележување се по еден случај со релативна (24) и со комплементарна дел-реченица (25), чии значења може да се изразат и со глаголки придавки (24а), (25а). Примерот (24) остава простор за две интерпретации, како депиктив – ‘кога го пречека овој човек, тој веќе беше зачекорен кон староста’, и како нерестриктивен модификатор – ‘ти го пречека овој човек, кој веќе беше зачекорен кон староста’. Депиктивното толкување ја актуализира карактеристиката *зачекорен кон сшаросш* токму во моментот на пречекувањето, а толкувањето како модификатор му ја припишува на референтот во поширок интервал, независно од пречекувањето.

- (24) *Мое сшрумиче, / шшш го шречека со шрейерлива мисла / овој човек / шшшо зачекорил кон сшаросш.* („Струмиче“) (БК1, 225)

- (25) *Кај е она сшокојсшво на лавош / шшшо го шараш од решешки сенки / но шшој има шшолку шшрок усмев, / мудро смирен шшглед, / кога својше дечиња ги гледа / со ошашош кај му ишраш.* („Игра со дете“) (БК1, 153)

- (24а) *Мое сшрумиче, / шшш го шречека со шрейерлива мисла / овој човек / зачекорен кон сшаросш.*

- (25а) *Кај е она сшокојсшво на лавош / шшшо го шараш од решешки сенки / но шшој има шшолку шшрок усмев, / мудро смирен шшглед, / кога својше дечиња ги гледа / заишрани со ошашош.* („Игра со дете“) (БК1, 153)

Депиктивите во врска со акузативниот аргумент во поезијата на Конески се вклопуваат во една поширока информациска тенденција: прво се наметнува потреба референтот да се идентификува, а потоа му се припишува депиктивната карактеристика. Во таа смисла, депиктивите се однесуваат на идентификувани референти речиси во сите случаи, од кои во голем дел се претставе-

ни со првото лице (26)⁴, а често се посочени и во непосредниот претходен контекст (27). Единствената отстапка е примерот (28), во кој референтот е неидентификуван, т. е. именската синтагма (*сѝари и млади*) е неопрделена.

- (26) *И шака ми се ближи соноѝ со сѝайки на чакал, / да ги мине и ѝослед-*
ниѝе ѝлоѝови на свесѝа, / да до ѝушѝи надвор дорчливоѝо сомне-
ние, / да ме осѝава сам со мојоѝ грев. („Кале“) (БК1, 307)
- (27) *Жалај ги ѝше шѝо биле, / ѝше шѝо идаѝ, / и жедни за висѝинаѝа, /*
дека в срце ги клука, / усѝремени кон неа, / сѝејак – иде шако време
– („Ракување“) (БК1, 148)
- (28) *Толку сѝари и млади гледам околу / доѝови да до земаѝ ѝовароѝ*
на себе, / без кимка, без надокнада, / само за да ми ѝомогнаѝ. („По-

Заклучни белешки

Во севкупната поезија на Конески се јавуваат триесетина депиктиви во врска со акузативниот аргумент, што покажува дека, како и воопшто, тие се значително поретки од субјектните. Во поглед на карактеристиките што ги изразуваат, најчесто се однесуваат на физички состојби, а најретко – на физиолошки состојби и на подреденост во низа. Притоа, најчесто се комбинираат со глаголи на визуелна перцепција и може да се подведат под општата парафраза ‘субјектот визуелно го затекува објектот во некаква состојба’.

Во поезијата на Конески депиктивите во врска со акузативниот аргумент најчесто се претставени со глаголки придавки, по кои следуваат квалификативните, а во по еден случај се јавуваат и како комплементарни и релативни дел-реченици. Од информациски аспект, тие се вклопуваат во тенденцијата референтот прво да се идентификува, па потоа да му се припише депиктивната карактеристика. Во таа смисла, со исклучок само на еден случај, тие се однесуваат на идентификувани референти, од кои значителен дел се претставени со првото лице, а често се посочени и во непосредниот претходен контекст.

Користена литература

- Конески, Блаже. 1971. *Јазикоѝ на македонскаѝа народна народна ѝоезија*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Конески, Блаже. 1953. „Глаголка придавка“. *Македонски јазик*, IV, 7, 145–156.
- Конески, Блаже. 2004. *Грамаѝика на македонскиоѝ јазик*. Скопје: Детска радост.
- Минова-Гуркова, Лилјана. 2000. *Синѝакса на македонскиоѝ сѝандарден јазик*. Второ издание. Скопје: Магор.
- Halliday, Michael A. K. 1967. „Notes on transitivity and theme in English“, part 1. *Journal of Linguistics* 3: 37–81
- Himmelmann, Nikolaus P., Eva Schultze-Berndt. 2004. „Depictive secondary predicates in crosslinguistic perspective“. *Linguistic Typology* vol. 8, no.1, 59–131.

⁴ Случаите со придавката *сам* се издвојуваат по тоа што имаат резултативно значење; во примерот: ‘ме остави, така што останав сам со мојот грев’.

- Himmelmann, Nikolaus P., Eva Schultze-Berndt. 2005. „Issues in the Syntax and Semantics of Participant oriented adjuncts: an introduction“. *Secondary predication and adverbial modification: The typology of depictives*. Oxford: Oxford University Press, 1–67.
- Noailly, Michèle. 1999. *L'adjectif en français*. Paris: Édition Orphys.
- Riegel, Martin, Jean-Cristophe Pellat et al. 2014. *Grammaire méthodique du français*. 5e éd. Paris: Presses Universitaires de France.
- Rosta, Andrew. 2008. „Antitransitivity and constructionality“. *Constructional Approaches to English Grammar*. Berlin: De Gruyter Mouton, 187–218.

Извори

- БК1 – Конески, Блаже. 2011. Ѓурчинов, Милан (прир.). *Целокуќни дела на Блаже Конески: критичко издание / во редакција на Милан Ѓурчинов*; том 1. *Поезија*. Кн. 1. Скопје: МАНУ.
- БК2 – Конески, Блаже. 2011. Ѓурчинов, Милан (прир.). *Целокуќни дела на Блаже Конески: критичко издание / во редакција на Милан Ѓурчинов*; том 2. *Поезија*. Кн. 1. Скопје: МАНУ.